

УДК 336.29; 338.12 (19)

Т.О. Тимошенко

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Визначено роль та місце туризму у сучасній економіці. Вказано, що у зв'язку із загостренням негативних наслідків економічної кризи, у тому числі кризою державних фінансів, можливості держави щодо стимулювання окремих сфер економічної діяльності є значно звуженими. Описано тенденції розвитку туризму в глобальному середовищі. Подано оцінку туристичних ресурсів та туристичного потенціалу України. Проаналізовано стан розвитку сфери туристичних послуг України. Виявлено основні проблеми розвитку ринку туристичних та курортних послуг.

In scientific work it was defined the role and place of tourism in the modern economy. It was also indicated that the escalation of the negative effects of the economic crisis, including the crisis of public finance, capacity of the state to stimulate certain areas of economic activity is significantly narrowed. It was said that there is a need depth comprehension of the problem acceptable choice (realistic) areas and levers to stimulate the development of tourism and resorts, including the opportunities that do not create additional pressure on the expenditure side of the budget. We describe the trends of tourism in the global environment. The assessment of tourist resources and tourist potential of Ukraine. The state of development of tourism in Ukraine. The basic problems of development of the tourist and resort services. From an economic point of view, the most important issue is the slow growth rate of investment in the development of material base of tourism; lack of appropriate facilities for the development of tourism in rural areas; significant discrepancy of tourist facilities to international standards; lack of development of tourism, service and information infrastructure in the areas of roads and international transport corridors; inconsistency on the use of recreational resources and their conservation. It was specified on imperfect mechanism of state regulation of development of tourism and resorts. It is concluded that improving the investment climate for attracting investment in the system of tourism and resorts is questionable given the current state of crisis processes. At the same time public authorities of general and special jurisdiction must be paid to solving this problem due attention, bearing in mind that the Ukraine in the investment market is «weak player» and the existing potential, if not to attract large-scale investment may be lost. There were made the proposals for improving public policies that support the development of the tourist market.

Ключові слова: туристична послуга, туристичні продукти, державне регулювання туристичної діяльності, сталий розвиток туризму.

Key words: tourist services, tourist products, government regulation of tourism, sustainable tourism development.

Україна має значний туристичний та курортно-рекреаційний потенціал, що обумовлюється особливостями географічного положення країни, наявністю об'єктів оздоровлення та відпочинку, екскурсійних показів, курортних територій тощо. Водночас сфера туризму і курортів в Україні не відіграє значної економічної ролі, діяльність багатьох підприємств туристичного бізнесу є збитковою, податкові надходження від надання туристичних послуг – незначними, значна частина туристичної інфраструктури здійснює економічну діяльність у тіньовому сегменті.

У практиці державного управління економікою виникає проблема вибору оптимальних важелів стимулювання розвитку туристичної діяльності, у тому числі із використанням непрямих інструментів регулювання економічної активності, що має на меті підтримку стійкого розвитку сфери туризму і курортів, перетворення цієї сфери на технологічно розвинутий вид економічної діяльності.

За таких обставин дослідження щодо обґрунтування напрямів та важелів стимулювання розвитку сфери туризму і курортів, у тому числі через використання непрямих інструментів впливу, становить значний теоретичний, науково-практичний та прикладний інтерес.

Науковий інтерес до питань туристичної сфери значно підвищився у період здобуття Україною національної незалежності. Сучасних учених цікавить питання розвитку туризму, формування національної туристичної індустрії, підвищення економічної ефективності цієї сфери тощо. Проблематику становлення механізмів регулювання розвитку туризму і курортів як соціально-економічної сфери досліджено у працях таких українських науковців: Ведмідь Н., Захаріна С., Лебедева К., Суботи М., Ткаченко Т. та інших. Проте у зв'язку із загостренням негативних наслідків економічної кризи, у тому числі кризою державних фінансів, можливості держави щодо стимулювання окремих сфер економічної діяльності є значно звуженими. Внаслідок цього виникає необхідність поглибленого осмислення проблеми вибору допустимих (реалістичних) напрямів та важелів стимулювання розвитку сфери туризму і курортів, у тому числі використання можливостей, що не створюють додаткового тиску на видаткову частину бюджету.

Мета статті – викласти результати дослідження з проблематики державного регулювання розвитку сфери туристичних послуг у сучасних умовах, у тому числі щодо застосування важелів стимулювання розвитку сфери туризму і курортів.

Для багатьох країн міжнародний туризм став найприбутковішою галуззю економіки, а доходи від нього – важливою складовою національних бюджетів. Подорожі і туризм стимулюють розвиток інвестиційних проектів із розбудови транспортної та готельно-туристичної інфраструктури (зокрема аеропортів, шляхів, морських портів, реставрацію історичних пам'яток, музеїв, розвиток природних охоронних зон), що підвищує і якість життя корінного населення, і рівень обслуговування туристів [4; 7; 11].

За даними звіту Міжнародної ради з подорожей і туризму (World Travel and Tourism Council), у 2014 році у сфері подорожей і туризму безпосередньо працювало майже 80 млн осіб, або 2,9 % зайнятих у світовому господарстві, а в суміжних з туризмом галузях – ще близько 225 млн осіб (9 % працездатного населення планети). За кількістю зайнятих тут лідирують Китай, Індія, США, Індонезія, Японія, Бразилія, Росія, Німеччина, Іспанія і Франція [4, с. 300]. До 2030 року кількість туристичних поїздок, за оцінками фахівців ВТО, може зрости, порівняно з нинішнім періодом, утричі [5, с. 35]. Очікують також, що «туристичним напрямком номер один» на той час стане Китай. Поряд із традиційними видами туризму, такими як автомобільний, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, релігійний, дедалі більшої популярності, особливо серед мешканців індустріально розвинутих країн, набувають сільський, екологічний (зелений), а також екстремальні види туризму, зокрема пригодницький, спортивний, гірський, підводний, мисливський.

Високий рівень туристичного та курортного потенціалу України є необхідною складовою формування сучасної національної економіки. Нині у туристичній і курортній галузях України нараховується понад 8 тис. підприємств, з яких майже 4 тис. – суб'єкти туристичної діяльності (ліцензійні турагентства і туроператори), понад 1,5 тис. готелів, близько 4 тис. санаторно-курортних і оздоровчих закладів [9]. Україна поки що не належить до світових лідерів за кількістю відвідувань туристами. Водночас особливості її географічного розташування та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природно-ресурсного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу створюють можливості для інтенсивного розвитку багатьох видів і внутрішнього, й іноземного туризму. Це можливо, звичайно, після стабілізації політичної та економічної ситуації, поліпшення загального ділового клімату, створення умов для залучення інвестицій.

Крім цього, туризм є видом економічної діяльності, надзвичайно залежною від низки опосередкованих чинників — внутрішньополітичної ситуації в країні відвідання та сусідніх країнах, економічної та політичної ситуації в країнах — «постачальниках» туристів (за даними ВТО, міжнародним туризмом охоплено лише 9 % населення Землі, переважно це громадяни найрозвинутіших країн світу з високим рівнем доходів), змін кліматичних умов та природних катаклізмів [1]. Ці обставини роблять економіку держав із незбалансовано розвиненим туризмом надзвичайно уразливою. Імовірно є загроза надмірного антропогенного навантаження на природно-ресурсний потенціал країни і його поступового виснаження, нівелювання національно-культурної самобутності і насамкінець втрати конкурентних переваг країни на світовому ринку туристичних послуг. Саме тому у світі активно поширюється рух за сталий розвиток узагалі і сталий розвиток туризму зокрема.

Ситуація у сфері туризму та діяльності курортів характеризується такими основними чинниками:

- низьким рівнем усвідомлення населенням країни та органами, що здійснюють регулювання у сфері туризму і діяльності курортів, ролі та значення туризму для соціально-економічного розвитку держави [6];

- відсутністю сформованих туристичних ресурсів та цілісної системи їх раціонального використання, невизначеністю напрямів їх освоєння та розвитку, неефективним та позазаконним використанням унікальних природних та історико-культурних ресурсів [2; 6];

- відсутністю ефективної системи захисту прав та інтересів туристів, забезпечення безпечних умов на об'єктах туристичних відвідувань та за напрямками туристичних маршрутів, своєчасного надання усіх видів невідкладної допомоги особам, які постраждали під час подорожі [3; 8];

- відсутністю належного прогнозування та планування розвитку туризму, параметрів туристичного потоку відповідно до наявних ресурсних можливостей, потреб населення та економіки держави, узагальненим і фрагментарним підходом до розроблення та реалізації державної і місцевих програм розвитку туризму [11; 12];

- недосконалістю організаційно-правових та економічних механізмів реалізації державної політики у сфері туризму і діяльності курортів, слабкою міжвідомчою координацією та взаємодією між органами державної влади та місцевого самоврядування [3; 10];

— відсутністю цілісної та комплексної системи управління туристичними ресурсами країни, різним відомчим підпорядкуванням туристичних ресурсів, відсутністю спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань діяльності курортів [8; 12];

— недостатнім нормативним, методичним та інформаційним забезпеченням діяльності органів місцевого самоврядування, громадських організацій та суб'єктів підприємницької діяльності у сфері туризму і діяльності курортів [4; 11].

З економічної точки зору найгострішою проблемою є повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму; відсутність відповідних об'єктів для розвитку туристичної діяльності в сільській місцевості; невідповідність значної частини туристичних закладів міжнародним стандартам; недостатній розвиток туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури в зонах автомобільних шляхів та міжнародних транспортних коридорів; неузгодженість питань щодо використання рекреаційних ресурсів та їх збереження. Зрозуміло, що поліпшення інвестиційного клімату для залучення системних інвестицій у сферу туризму і курортів є сумнівним з огляду на наявні у державі кризові процеси. Водночас органи державної влади загальної та спеціальної компетенції мають приділяти вирішенню цієї проблеми належну увагу, маючи на увазі, що Україна на інвестиційному ринку є «слабким гравцем», а наявний потенціал, якщо не залучати масштабні інвестиції, може бути втрачений.

Як наслідок, сфера туризму не забезпечує повноцінного виконання економічних, соціальних і гуманітарних функцій, зокрема підвищення якості життя населення; формування гармонійно розвиненої особистості; збереження довкілля та культурної спадщини; наповнення бюджетів усіх рівнів, створення нових робочих місць; збільшення питомої ваги сфери послуг у структурі ВВП.

Основними проблемами, які необхідно розв'язати, залишаються питання фінансово-організаційного характеру, а саме: не передбачено фінансування заходів, пов'язаних, насамперед, зі створенням безпечних умов для туристів, підготовкою та участю у міжнародних та регіональних туристичних виставках в Україні та за кордоном; відсутня система контролю за діяльністю суб'єктів курортної галузі, цілісна система державного управління туризмом у регіонах (не створені відповідні самостійні підрозділи з питань туризму і курортів); переважна більшість туристичних і курортних закладів не відповідають міжнародним стандартам якості надання послуг та стану розвитку матеріальної бази тощо.

Виходячи з положень чинного законодавства України, державна політика туризму і рекреації в Україні в найближчій перспективі має реалізовуватися за такими напрямками:

— оптимізація структури та режиму функціонування туристичного та курортно-рекреаційного комплексів у регіонах;

— удосконалення структури управління в туристично-рекреаційній галузі на обласному та районному (міському) рівнях, координування дій місцевих органів виконавчої влади з цього питання;

— розробка механізму координування діяльності місцевих органів державної виконавчої влади та суб'єктів туристичного підприємництва. Для досягнення цих завдань визначено основні цілі:

- продовження роботи щодо роздержавлення підприємств туристичної сфери, сприяння підприємствам середнього та малого бізнесу;
- надання нормативно-правової, методичної, організаційної та інформаційної підтримки суб'єктам туристичного підприємництва;
- аналіз економічної діяльності туристичних підприємств та розробка за його результатами заходів щодо підвищення ефективності роботи на ринку туристичних послуг;
- посилення контролю за діяльністю туристичних підприємств, їхньою звітністю та додержанням вимог чинного законодавства.

Ситуація, що склалася у туристичній сфері, потребує термінових і дієвих заходів для подолання кризових явищ та інтенсифікації виробництва туристичного продукту із забезпеченням необхідної його якості. Підґрунтям для прийняття і здійснення таких заходів стало формування цілеспрямованої державної політики в галузі туризму з визначенням пріоритетів її розвитку, а саме: вдосконалення правових засад регулювання відносин у галузі; забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць; розвиток міжнародного та внутрішнього туризму, зокрема сільського та екологічного (зеленого); розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку; створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання.

Сфера туризму, курортів та організації подорожей може стати економічно потужною в результаті активної державної політики та узгоджених дій усіх органів державної та місцевої влади з розвитку туризму, зокрема в міжнародних транспортних коридорах, створення прийнятних і прозорих «правил гри», сприйняття туризму як засобу інтеграції у світовий та європейський простір, а також як форми розвитку інтеграційних комунікацій.

У подальшому мають бути проведені дослідження з моделювання динаміки ринку туристичних послуг з урахуванням завдань підтримки сталого економічного розвитку.

1. *Ведмідь Н.І.* Санаторно-курортний комплекс: сервісне управління: монографія / Н.І. Ведмідь. – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2013. – 535 с.;
2. *Гринько Т.В.* Франчайзинг як інструмент формування організаційної культури туристичних підприємств / Т.В. Гринько, О.П. Крупський // *Актуальні проблеми економіки*. – 2015. – № 1. – С. 145–154;
3. Закон України «Про туризм»: [електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua;
4. *Захарін С.В.* Сталый розвиток сфери туристичних послуг: глобальні тенденції, міжнародна взаємодія, уроки для України / С.В. Захарін, В.П. Соболев, Ю.В. Мельник // *Економічний вісник університету*. – 2013. – № 20/3. – С. 297–303;
5. *Каплан Ф.* Аналіз залежностей між прибутками від туризму та економічним зростанням на прикладі окремих середземноморських країн / Ф. Каплан, А. Актас // *Актуальні проблеми економіки*. – 2015. – № 3. – С. 33–42;
6. *Лебедев К.А.* Маркетинговые технологии стимулирования рекреационно-туристического потенциала регионов / К.А. Лебедев // *Актуальні проблеми економіки*. – 2014. – № 11. – С. 186–190;
7. *Мальська М.П.* Міжнародний туризм і сфера послуг / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2008. – 661 с.;
8. Розвиток туризму в Україні: [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1806020343752/turizm/rozvitok_turizmu_ukrayini;
9. Статистичний щорічник України за 2013 рік [статистичне видання]. – К.: Держстат, 2014. – 556 с.;
10. *Субота М.В.* Державна підтримка інно-

вацій у курортній справі / М.В. Субота // Проблеми науки. – 2013. – № 2. – С. 8–12; 11. *Ткаченко Т.І.* Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу [монографія] / Т.І. Ткаченко. – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2009. – 463 с.; 12. Туризм в Україні: проблеми, перспективи розвитку: [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://skole.com.ua/uk/papers/13-turizm/36-turizmukrproblemi.html>; 13. *Федулин А.А.* Организационные аспекты повышения квалификации специалистов в сфере туризма // А.А. Федулин, Е.С. Сахарчук, О.Е. Лебедева // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 4. – С. 332–335.

!

€
£
¥
¢Г
і
ї
ї
ї
с
г
зГ
с
Г
с
з
с

Г

Г
Д
Г
с

i